

הרב שמעון ישראלי

חזון המשורר האלוהי מסע בכתבי הרב קוק – פרקים ראשונים

- א. פעולת הנפש
- ב. מסע החיים
- ג. להיות אדם
- ד. הכינור הנשמתי
- ה. בין בקיאות לעיון

א. פעולת הנפש

פועלת היא נפש החיה של האדם תמיד, בכל כוח הודה והדרה. היא חושבת, מציירת, משתוקקת ומדמה, רושמת רשימותיה בלא הרף על כל היש.

אין להפריע מעשיה ברוב עמל, לא עמל גופני ולא רוחני, אין להלאות עדינת עולם בעבודת פרך. להתרחב, להתעלס בעפיפות חייה הפנימיים, היא מצוּאָה, ודרך זה מוכרחת היא למצוא, ותמצא. כל קירות הברזל שיעכבו מהלכה, בורוע עוזה תשָׁפְּרָם.

(שמונה קבצים, ב, לו)

אנו פותחים בהפניית המבט אל נפשו של האדם פנימה. פועלת היא נפש החיה של האדם תמיד. גם כאשר במופעו החיצוני האדם אינו "פועל", גם כאשר הוא אינו פעיל בעולם המעשה, משהו בתוכו פועל, פועם, דוחף. "אני ישנה וליכי ער". הנשמה תמיד מתפללת. כוח החיים שבאדם תוסס בו כל העת. הממד הנפשיהרוחני שבו חי בכל רגע, נמצא בתנועה בכל כוח. הלאות, השיעמום, האדישות והקשיחות, יכולים להיות רק ביטויים חיצוניים של הנפש, מתוך תסכול, חוסר הבנה אישית או מגננה, אך לעולם הם לא ישקפו את מה שנמצא בנפש עצמה, שהוא חי וזורם תמיד. האדם נמצא בתנועה מתמדת, בחיפוש ושאיפה. לאן הוא שואף? מה מניע את האדם לקום בבוקר כדי לצעוד, להשיג, לחתור ולהתקדם? לאן הוא מבקש להגיע?

נפש האדם חושבת, מציירת, משתוקקת ומדמה. כוח היצירה הוא שמניע אותה. המחשבות שעולות באדם ללא הרף, התמונות והדמיונות המלווים אותו, התשוקות הכמוסות והגלויות שמתעוררות בו חדשים לבקרים – כל אלה הם מופעיה של הנפש. עוד לפני שהיא שואפת להגיע

למקום כלשהו, הנפש מבקשת להביע משהו. היא מבקשת לפעול, מבקשת להיות, להתגלות, להופיע. הנפש רוצה לבוא לידי ביטוי, לגלות משהו מסתתרי, להציף משהו ממנה אל הרבדים המודעים של האדם – אל ההכרה, הדמיון, הרגש והרצון.

ועוד רוצה הנפש, **לרשום את רשימותיה בלא הרף**, כלפי העולם שמחוץ לה, **על כל היש**. לעשות רושם משלה בעולם, לטבוע את חותמה – באמצעות צינור הדיבור וכלי המעשה. הנפש שואפת לא רק להיות, אלא להיות יותר, ליצור. הפעולה ב"יש" – יש בה מימוש. יש בה הופעה מלאה עוד יותר של כל מה שכמוס ורוצה להתגלות. היא לא רק הכרה או תובנה, אלא גם ביטוי של ממש במציאות.

אין להפריע מעשיה ברוב עמל. אנו עוברים מן התיאור של פעולת הנפש אל עבר ההנחיה, המתבקשת ממנו. כמחנכים לילדינו או לתלמידינו, או כמחנכים קודם כול לעצמנו, אנו קוראים שלא לחסום, לא להפריע ולא להרוס. העמל המדובר הוא כנראה כזה המבקש להילחם בדחפיה של הנפש או אולי לשאוב את כוחותיה ולמקד אותם במאמצים זרים לה. זו יכולה להיות תביעה חינוכית או אישית למהלכים נפשיים שאינם מתאימים לה או שהיא אינה נזקקת להם. גם מאמץ גופני למשל עלול לדרוש מיקוד נפשי רב.

לא כל עמל הוא עמל שלילי. יש עמל שהוא טוב לנפש, ואחריו היא תחוש רעננה יותר ומלאה כוחות. יש למשל עמל גופני שמסוגל לחדש ולהעצים את כוחות הגוף והנפש. אבל כשהמאמץ הגופני אינו קשוב למה שהגוף זקוק, הוא מוביל לשבירה ולא לצמיחה. הוא מכלה את כוחות הגוף ואת כוחות הנפש יחד עימם. וכמותו גם העמל הנפשי. יש עמל שמאתגר את הנפש כדי להוביל אותה לשאיבה של אנרגיות חדשות, ויש עמל שאינו קשוב לה ורק סוחט את כוחותיה. זהו עמל מפרך, עבודת פרך השוברת את האדם, עמל מתיש ומלאה.

והנפש, היא נועדה להתרחב ולהתעצם. זהו ייעודה הפנימי, המהותי. **להתעלס בעפירות חייה הפנימיים היא מצוּאָה**. עמל שוחק כזה עלול לחספס את עדינותה, עלול לחסום ולהבריח אותה עמוק פנימה, למנוע באופן זמני את הופעתה – אך לעולם לא לכבות את כוחות החיים הפועמים בה. כי כוחות היצירה שבה הם יצר החיים בעצמו, הם שאיפה להיות עוד ועוד, לממש את השליחות האישית שלה, הקוראת מתוכה פנימה. דרך זו של הנפש היא מנוע הקיום שלה, היא פשר כל התשוקות והחרדות, הכישרונות והכישלונות. ולכן **דרך זו מוכרחת היא (- הנפש) למצוא, ותמצא**. גם אם היא תידחק לזמן מה עמוק פנימה, גם אם היא תיכווה או תותש במערכות מפגשיה עם העולם, כעבור זמן יתעורר מחדש הדחף העמוק שבה ויחפש שוב את נתיביו. אם את הנתיב הטבעי יחסמו בפניה, היא תדע לבנות את נתיביה בדרכיה שלה – במרד, בפורקן ובהתנסויות כאלה ואחרות. **קירות הברזל** שיציבו מחנכים שונים, וגם כאלה שיציב האדם לעצמו, לא יוכלו לעצור את כוח החיים בעצמו. המודעות האישית והחינוכית לקיומה של הנפש, לפעולתה המתמידה, לדרך האישית שלה, תביא להשלמה שבמעשה עם המסע שקיים בכל אופן, עם המסע שהחל מלידה ודוחף קדימה בכל רגע נוסף של חיים. מודעות כזו תמנע לא מעט חיכוכים ותסכולים ותוסיף הרבה הבנה וקשר. היא תחבר את האדם אל עצמו ואל נשמתו.

שאלות למחשבה ולדיון:

- אילו סכנות עלולות להיות לגישה האישית והחינוכית שעולה מן הפסקה?
- מה בין מה שתואר כאן לביטוי המערבי "מימוש עצמי"?
- איפה נמצא הקב"ה בפסקה הזו? מדוע הוא לא מוזכר? היכן הוא משתלב?

ב. מסע החיים

כשמציירים את החיים בתור תקופת גידול להרוח, ההולך ומתבשל מדי יום ביומו, כשמטפלים עימו כהוגן, והטיפול הזה הוא הרצון הטוב והמעשים הטובים, הלימודים והמידות הטובות, עד אשר ייגמר בישולו של הרוח בכל מילואו, שאז איננו זקוק אל הבשר, כשם שהתפוח המבושל יפה איננו זקוק אל העץ – מתבארת יפה חידת החיים והמוות, והדעה נעשית נוחה ומתוקנת לקבל דעות עליונות, והרגשות נעלות ממרומי קודש.

(שמונה קבצים, א, שסז)

אדם בא לעולם. תינוק נולד. הוא גדל ומתפתח, מגלה הכרה, מפתח יכולות, מגבש אישיות, רוכש ניסיון, מעמיק בעצמו, מזדקן, שוקע, נפטר מן העולם. מדוע? מה ערך החיים? האם נשלח האדם אל העולם כדי להיות כחציר יבש, כציץ נובל, כענן כלה, כחלום יעוף? האם לא היה נכון יותר שהאדם יבוא לעולם לא כדי למות? השאלה הזו אינה השאלה המוסרית, שאלת הצדק, היא לא מבקשת להבין למה מגיע לאדם למות. היא גם אינה השאלה הקיומית שנובעת מחוויית התסכול והעצב שבמוות. זוהי שאלה שמחפשת פשר, תרה אחר משמעות החיים. היא מחפשת ביאור, פתרון לחידה, חידת החיים והמוות.

כדי לפתור את החידה, יש צורך בנקודת מבט מסוימת על החיים. צריך להביט עליהם כתקופה, כתהליך מתמשך שיש לו נקודת מוצא ונקודת סיום, כמסע שיש לו יעד וייעוד. לצורך כך עלינו למקד את תשומת הלב ברוח, ולא בבשר. אפשר לצייר את החיים בתור תקופת גידול לרוח, כלומר כתהליך מתמשך של התעצמות רוחנית. שלבי ההתפתחות השונים של החיים – ינקות, ילדות, נערות, בגרות, שיבה – הם למעשה שלבים שונים ברצף אחד מכוון. הרצף הזה מתמשך על פני כל רגעי החיים, מדי יום ביומו. כל רגע בחיים הוא בעל משמעות מלאה, הוא נמשך מן הרגע שקדם לו ומכין את הרגע שיבוא מייד אחריו. הרוח גדל ומתהווה, הולך ומתבשל, כמו עובר בבטן אימו, שאיבריו נרקמים אט אט, מתפתחים ומגבשים צורה, כמו תפוח הגדל על העץ עד להבשלתו המלאה.

נקודת מבט כזו נותנת לחיים פשר. החיים מובילים אל בשלות הרוח. הבשר, כמו העץ, הוא המצע האורגני לצמיחת הרוח, בית הגידול המאפשר את התפתחותו. הזקנה אם כן אינה נקודת שקיעה של החיים, אלא רגע השיא שלהם, שבו הרוח בכל מילואו. כשפרי הרוח בשל, הוא כבר אינו זקוק למצע הבשר, הוא מנתק את עצמו ממנו באופן טבעי, ממומש ביעודו.

כשמציירים את החיים בתור תקופת גידול לרוח, מתבארת יפה חידת החיים והמוות. המוות כבר אינו נתפס כשבר אלא כנקודת מיצוי. אין בו דעיכה ואובדן כי אם התרוקנות שקטה, מעבר מהיכל להיכל. מסע החיים מסתיים, והגוף מושיט את הרוח הבשלה אל עולמה הבא. מיתת נשיקה. כמו כל גידול, גם הרוח זקוק לטיפול הגון כדי שיוכל להתפתח כראוי עד להבשלתו המלאה. צמח שיגדל ללא טיפול כזה, ללא מים, חמצן, אור שמש והרחקת מזיקים, עלול לגדול פרא או לחלופין להירקב. הרצון הטוב, המעשים הטובים, הלימודים והמידות הטובות – כל אלה הם כלים

חיוניים לטובת הבשלה בריאה של רוח האדם. ברוח בפני עצמה יש כמיהה גדולה להופיע במלואה, אך היא זקוקה לוויסות עקבי, לדיוק, לזריקות מרץ ולהסרת מניעות כדי לממש את אותה כמיהה. ללא אורח חיים המדוד במידות טובות ומדויק במעשים טובים, ללא נגיעה יומיומית בשורשי הכמיהה, ללא הפעלה קבועה של שרירי הרצון והתודעה, הרוח עלולה לשקוע ולהישכח, לאבד כיוון או להיכנע למשיכות הגוף.

ציינו נקודת מבט אפשרית על החיים ועל רוח האדם כדי להציע פשר לחידת החיים והמוות. אבל מעבר לפשר, זוהי זווית ראייה שמאפשרת עמדה נינוחה יותר כלפי עומק החיים. אם החיים הם לא רצף מפוזר של עליות ומורדות ללא תכלית, אלא מסע גילוי רוחני-אישי, ממילא הלב מרפה לחוש ולגעת ברגשות נעלים, והדעת נוחה לקבל דעות עליונות. האתגר ממוקד ברוח ובתנועת ההבשלה שלה. האדם נפתח לשורשי הקיום האלוהיים שברוחו פנימה.

שאלות למחשבה ולדיון:

- מה היחס בין התיאור הזה לבין המשל המדמה את העולם הזה לפרוודור ואת העולם הבא לטרקלין?
- איך תתייחס הפסקה הזו למוות בגיל צעיר ח"ו, או לזקנה שיש בה יותר דעיכה מפריחה?
- מדוע הרוח לא יכול לצמוח ללא מצע של בשר? האם משהו בעולם החומר הכרחי להבשלתו?

ג. להיות אדם

מי שאין נפשו משוטטת במרחבים,
מי שאינו דורש את אור האמת והטוב בכל לבבו,
אינו סובל הריסות רוחניות,
אבל אין לו גם כן בנינים עצמיים.
הוא חוסה בצילם של הבניינים הטבעיים,
כמו השפנים, שהסלעים הם מחסה להם.
אבל האדם, מי שנשמת אדם באמת בקרבו,
נשמתו לא תוכל לחסות
כי אם בבניינים שהוא בונה בעמלו הרוחני,
שאינו פוסק תמיד מעבודתו הזריזה.

(שמונה קבצים, א, קפד)

מיהו אדם? מהי מהותו של אדם? מה מגדיר אותו? ומה מבחין אותו מן השפן? האם ההבחנה בין האדם לשפן מתמצה בהרכב הביולוגי, בחזות וביכולת הקוגניטיבית? או שלעיתים גם מי שהוא אדם בגופו ובתונו החיצוניים עלול להיות כשפן? אולי לא מדובר רק בשתי ישויות נפרדות, אלא גם בשכבות אישיות שונות באותה דמות ממש?

מי שאין נפשו משוטטת במרחבים, מי שדיכא בתוכו את הכמיהה, מי שלא פועם בו הרצון האנושי לגעת בטבע, במהות הדברים, בנפש פנימה; מי שלא העז להסתקרן, לתהות, להקשות; **מי שאינו דורש את אור האמת והטוב בכל לבבו**; מי שהחניק את החיפוש וכבל את התמיהה. מי שנמנע מכל אלה הוא מי שחיפש את הביטחון, את היציבות; הוא מי שידע כיצד לשמור על ודאות, הוא מי שהריח את הסכנה שבחיפוש, שצפה את ההרס הרוחני שבעוכרי הערעור, ובחר – בחר בחיים מוגנים. אדם כזה **חוסה בצילם של הבניינים הטבעיים**. הוא לימד את עצמו כיצד ליצור את הנתק בין אורח חייו לכמיהותו, בין תודעתו המוצהרת להרהוריו הכמוסים. **אין לו בניינים עצמיים**. הוא ביטל את האמון בעצמו, מחק את שליחותו, בגד בנשמתו. **וכמו השפנים, שהסלעים מחסה להם**, אינסטינקט ההישרדות הרוחנית מנחה את חייו. הוא מעביר את ימיו היציבים, המוצלים, במערת הסלע; הוא סומך את אמיתותיו על מוצקותו, עוצם עיניו מכל קרן אור מאיימת, נדרך מכל רעש, נאטם אל מול כל שינוי. והאדם, היכן האדם שבו?

אבל האדם, מי שנשמת אדם באמת בקרבו, נשמתו לא תוכל – לא תהא מסוגלת – **לחסות** בבניינים לא לו. היא תחוש מרוחקת בין קירות זרים. היא תרגיש את התלישות שבכל צמיחה אישית המטפסת ונתפסת על קירות חיצוניים, ללא שורשים, ללא גזע, ללא חוט שדרה. היא תרגיש נבגדת אל מול כל ניסיון למלא את בארו מבורות של אחרים. היא תדע שאין תחליף למה שהוא מסוגל לשאוב מבארות נשמתו; שאישיות שלמה, יציבה, עצמאית ובהירה הוא יוכל לבסס רק על בסיס בנייניו העצמיים.

ואת הבניינים הללו הוא **יבנה בעמל רוחני**, בזיעת מאמצי הכנים, להתכנס, לעורר, להקשיב, לדייק, לדרוש ולהתחייב. לא בפרץ של אותנטיות, ולא בזרימה קלילה מזוגזגת, אלא במאמץ עקבי, מתמשך, **שאינו פוסק. בעבודה זריזה**, חיונית, מתמדת המכוונת לבנות בניין מוצק, יציב ומפותח. הוא יפעל ויעבוד מתוך חיפוש פנימי קבוע אחר אור האמת והטוב, **בכל לבבו**, ובכל נפשו, ובכל מאודו. "ולעובדו בכל לבככם". ובזה האדם אדם.

שאלות למחשבה ולדיון:

- האם ניתן באמת לצעוד בביטחון על בסיס נטיותינו הפנימיות ללא עוגנים חיצוניים?
- האם בכל זאת יש תפקיד גם לבניינים החיצוניים – הורים, מחנכים, והתורה עצמה – בתהליך הבנייה העצמאי? כיצד משלבים בניינים אלו מבלי להסתכן ב"שפניות"?

ד. הכינור הנשמתי

הגלים העליונים פועלים על נשמתנו בלא הרף. תנועות הרוח הפנימיות שלנו הרי הן תוצאות מאותן ההמיות שהכינור הנשמתי שלנו הומה, מתוך הקשבותיו שהוא מקשיב את הד קול האצילות העליונה. אף על פי שלא נדע עד מה, ואין בידינו לא לפרט, וקל וחומר לסכם, ולא להקציב את העניינים, שההמולה העליונה עסוקה בהם, בכל זאת הננו מקשיבים הקשבה כללית.

קול דברים אנו שומעים,
 אף על פי שאיננו מאזינים חיתוכי אותיות, ופירודי מילים.
 כל עמלנו התורני והמדעי
 הוא רק לברר מאותו הקול העליון שהולם תמיד באוזנו הפנימית,
 כמה שאפשר, בירורי דברים,
 למען נוכל להציגם לפנינו ולפני זולתנו,
 בצורה המביאה לידי מעשה,
 ולידי עיון מסודר ומעורך כראוי.

(שמונה קבצים, ח, טו)

"הנשמה תמיד מתפללת", כבר אמרנו. "פועלת היא נפש החיה של האדם תמיד" – דחף החיים, החיפוש, הסקרנות, התשוקה, הרצון לפעול, חשק היצירה. אבל עוד לא הצבענו על שורשי הדחפים הללו, על המנוע שמעיר ומזין אותם, על הגלים העליונים, הפועלים על נשמתנו בלא הרף. כל תנועות הרוח הפנימיות שלנו, שאנו יודעים לזהות אותן כביטויים של חיפוש מכוון, שאיפה ממוקדת, רצון, רגש, כמיהה מוגדרת; כל תנועות הרוח הללו, אינן משלנו כלל. הן תוצאות מאותן ההמיות שהכינור הנשמתי שלנו הומה, הן גלגול מוגדר ומוגשם של תנועה נשמית עדינה הרבה יותר, מושגת לא מושגת, מאיזה תו עמום תתיקרקעי, שמתנגן והומה בנו. והכינור הזה, גם הוא, אינו מנגן מכוחנו. "והיה כנגן המנגן ותהי עליו יד ה'" (מלכים ב' ג, טו). מישוהו פורט על מיתרי הכינור, הם רוטטים מכוח הקשבכם להד קול האצילות העליונה, מרוח אלוהים שעוברת בהם. כל אותן קריאות שאנו שומעים מתוכנו, החיפוש והדחף, הרצון והחשק, מהדהדים מכוח אותה רוח אצילית שפועמת בנשמתנו.

ואף על פי שלא נדע לתאר ולהסביר מה אנו שומעים; ואף על פי שלא נוכל להבין, לפרש, ולהגדיר את העניינים הללו; ואף על פי שאין בידינו לתרגם את אותה התרחשות הרוחשת בנו לתחושות מובחנות, מפורטות וקצובות; בכל זאת – משהו קורא בנו, ואנו שואפים ומבקשים לשמוע אותו, לקלוט אותו, להיענות לו.

אך כיצד? הרי איננו שומעים דברים ברורים, לא חיתוכי אותיות ולא פירוד מילים. מה פשרו של קול שאין דרך לגעת בו ולהבין את אותותיו? כיצד ניתן לתת ביטוי לרעיון עמום, רוחני, אורירי, בלתי נתפס?

ובכן, לזאת ניתנה לנו התורה. כל עמלנו התורני והמדעי לכך נועד ואל אותו קול הוא מכוון. כל עמלנו התורני, דהיינו העיסוק בתורה מתוך רצון לעמוד על משמעויותיה ועומקיה; וכל עמלנו המדעי בכלל, הידע שאנו חותרים אליו, הניסיון להבין את העולם, לעמוד על הכוחות שפועלים בו ועל היסודות שמניעים אותו – כל העמל הזה הוא למעשה תהליך אישי העוזר לנו להבין את עצמנו. בכוחו אנו מסוגלים לברר מאותו הקול העליון שהולם תמיד באוזנו הפנימית, מאותם הדים עמומים שפועמים בנו, כמה שאפשר, בירורי דברים. הידע החיצוני לנו, העקרונות והערכים שאנו ניצבים למולם, יסודות התורה שאנו למדים ודרכי ה' שאנו עוסקים בהם – בכל אלה יש הכוח לעמוד בזיקה לאותם רעיונות בוסריים הנטועים בנו פנימה, לעורר אותם, להבין אותם, להציף, להרחיב, לפתח, לגבש ולהגדיר. כל זאת, אם אכן אנו עוסקים בהם מתוך כוונה נכונה, אם אנו ניגשים לגעת בהם לא רק מתוך עמדה אינטלקטואלית לבדה או מכוח רגש בודד המבקש את סיפוקו, אלא עם כל רובדי האישיות שלנו – מן השכל, דרך הרגש והדמיון, ועד לרצון לרבדיו השונים.

עמלנו התורני הוא עמל היצירה, שתכליתו לברר מן הקולות הפועמים באוזנינו בירורי דברים כאלה, כדי שנוכל להוציא אותם אל הפועל, להביא אותם יותר בעצמנו ולהציג אותם לפני זולתנו בצורה המביאה לידי מעשה. "תלמוד גדול, שהתלמוד מביא לידי מעשה" (בבלי, קידושין מ ע"ב); דווקא תלמוד כזה שבכוחו לעורר את כוחות המעשה הפנימיים שבאדם, תלמוד שמגרה ומאתגר, שואב ומעורר, מעלה, מפתח ומפריח את כל אותם הניצנים הפנימיים שבאדם ומצמיח אותם לידי הכרה ומודעות, יכולת ביטוי, עיון מוערך, עיצוב תפיסה והגדרת דרך, ועד לכדי מעשה של ממש. זהו תלמוד שאין בו כיבוי של האדם הלומד, על נטיותיו, רצונותיו ותפיסותיו, אלא להפך – הוא ניגש דווקא אל האדם כפי שהוא, אל נקודת המוצא האנושיות שלו, אל כל מה שמתרחש בו, אל האינטואיציות הראשוניות שקיימות בו, ואותם – את כל אותם ממדים אישיים, עצמיים, שורשיים, אלוהיים, הקיימים באדם – הוא מבקש להעלות ולהביא לידי מעשה.

כל הספרים כולם, בין בקודש בין בחול,
 וכל הידיעות הבאות לאדם מחוצה לו,
 אינם כי אם עוזרים לעורר את רוחו הפנימי,
 להוציא לאור על ידם את הגנוז במעמקיו.

(שמונה קבצים, א, תרט)

ה. בין בקיאות לעיון

הלאות שמרגישים לפעמים על ידי שטף המדע,
 באה מצד מה שאין מניחים רוח של התבוננות בין כל גילוי רוחני,
 לעכל יפה את ההופעה, בתבונה שכלית מנתחת, ובהתקבלות רצונית מידותית,
 ומטשטשים בזה את גבולי האורים.
 כי פרשיות ניתנו גם בתורה, ליתן רווח בין כל פרשה ופרשה,
 וקל וחומר להדיוט הלמד מן ההדיוט.¹
 והוא הדין לכל לימוד תבונה, הבא מהתגלות הנשמה בהופעותיה.
 ההפסקה מכשירה את החיים, את המזג, את המידות, החפץ והיחש הסביבתי,
 להסתגל לאותו הטוב ולאותה האמת הרוממה שבההופעה העליונה.

(שמונה קבצים, ג, רצה)

האמת ניתנה להיאמר – יש משהו מלאך ומתייש בלימוד התורה. לא פעם אנו חשים עייפות ואובדן חשק לאחר לימוד רצוף. שטף המדע, כמות הידע, מצבור הנתונים שאנו אוגרים אל תוכנו, יוצרים בנו תחושת עומס המורגשת בגוף ובנפש ותובעים מאיתנו מאמץ והתגברות כדי להמשיך ולהתמיד בלימוד.

באופן פשוט, מקורה של הלאות הזו במאמץ השכלי שנדרש מן המוח – לשמר את הידע הרב שהוא פוגש, לעקוב אחר המהלכים המורכבים שבתלמוד ובפוסקים, במדרשים בקבלה

¹ "ויקרא אל משה" – יכול אף להפסקות הייתה קריאה, תלמוד לומר 'ידבר', לדיבור הייתה קריאה, ולא להפסקות. ומה היו הפסקות משמשות, ליתן רווח למשה להתבונן בין פרשה לפרשה ובין עניין לעניין, קל וחומר להדיוט הלומד מן ההדיוט" (רש"י, ויקרא א, א).

ובמחשבה, להתרכז בניתוח האנליטי. ובכל זאת, התחושה היא שיש בעייפות הזו גם רכיבים מן הלאות הנפשית, והיא אינה מתמצה במאמץ האינטלקטואלי לבדו. נדמה אפילו שמקורה העיקרי של הלאות הזו הוא בקושי נפשי מסוים, במטען רגשי שנרקם עם התקדמות הלימוד, בחסך מסוים שבנפש, שהפסיעה אל הידע הנוסף, אל השורה הבאה והדף הבא אינה ממלאת אותו, אלא להיפך – אותה התקדמות מעצימה ומחדדת אותו.

הלאות שמרגישים לפעמים על ידי שטף המדע, באה מצד שאין מניחים רווח של התבוננות בין כל גילוי רוחני. מכיוון שהידע התורני אינו חומר אינטלקטואלי גרידא, מכיוון שהוא במהותו בנוי ומכוון לפעול על האדם ולחלחל לכל רובדי האישיות, ממילא אין די בקליטה השכלית החיצונית של הדברים, ויש צורך **לעכל אותם יפה** באמצעות התבוננות מעמיקה, על ידי ניתוח שכלי עיוני מעמיק. כל פרט וידע אינם עוד "פיסת מידע" אלא גילוי רוחני, חשיפה של נקודת אמת עקרונית מהותית עמוקה ביחס למציאות. הדקלום החיצוני שלו לא יועיל ולא ייטמע בנפש האדם ללא התבוננות והבנת דבר מתוך דבר, ללא העמקה עיונית החותרת לגעת בשורש העקרוני שבמה שנלמד, ויתרה מכך - להוביל מתוך אותה נגיעה לתהליכים אישיותיים אמיתיים, לשינוי הרצון ותיקון המידות.

התיאור האחרון אינו רק צו חיצוני המגדיר כיצד ראוי שייראה לימוד התורה. אכן, כך ניתנה תורה, פרשיות פרשיות, כדי ליתן רווח של התבוננות בין כל פרשה ופרשה. למעשה מדובר כאן לא רק בהכרח טכני אלא גם ובעיקר בצורך פנימי שבנפש האדם הניגש אל הלימוד. כשהלימוד מסתכם בהכרות החיצונית, ממילא הנפש לא מקבלת את שלה. היא חותרת למשמעות, למגע פנימי, לתהליכי עומק, וכשאלה לא באים היא משדרת אותות של חסך ותסכול. נוצר פער בין הידע הנלמד לבין מה שמגיע ממנו אל האדם עצמו, אל נשמתו. הפוטנציאל המכונן הטמון במה שנלמד נקלט בנשמה עם כל משקלו ומשמעותו, והיא מצפה לגעת בו ולספוג ממנו, אך הוא נותר מחוץ להישג ידה. במקום להעמיק בכל הארה לעצמה, האדם סוחף איתו בשטף הלימוד הארות מצטברות ומטשטש את הגבול המייחד והמעמיק בכל אחת מהן לעצמה.

כל לימוד תבוני, כל כניסה אל עולם הלימוד הבאה מתוך ניסיון להתבונן ולהבין, היא למעשה מסע חיפוש נשמתי המבקש להאיר משהו באדם הלומד דרך המגע שלו בלימוד ומתוך כך לגלות ולהופיע אל עולם העשייה ממדים עמוקים מן הנשמה פנימה. ההופעות הללו הן גילוי אישי עמוק של האדם. הלימוד המכוון מעורר באדם את הרבדים העמוקים והטהורים שבו, את הטוב ואת האמת הרוממה שבנשמתו, את הרצון והחשק – שהם המנוע לעולם המעשה. אבל יש פער גדול בין הרבדים הללו לבין המופע החיצוני שלו, כלומר הצורה הטבעית שבה הוא חי את חייו, המזג שסיגל לעצמו, המידות, הרצון וההרגלים הסביבתיים. כל אלה נבנו בזיקה לחיי העולם וצרכיו ובניתוק מן הרעיונות והאמיתות השוכנים בתוכו פנימה. היכולת להביא את אותן אמיתות אל חייו הממשיים תלויה בתהליך **הסתגלות** שעיקרו מתרחש בלימוד, בנקודות המפגש שבין העיסוק ברעיונות אלו ובין האדם כפי שהוא. כדי שהמפגש הזה אכן יתרחש בלימוד, יש צורך **בהפסקות** העוצרות את המרוץ האינטלקטואלי ומאפשרות את המגע הרך שבין התוכן הנלמד לבין התוכן הפנימי.

מרחב למחשבות,

זאת היא התביעה התדירית שכל אדם הוגה תובע מעצמו.

הלימוד התכוף יש שיצמצם את המחשבה,

יטשטש אותה בראשית היוולדה.

וההתרגלות של הלמוד התדירי, ההתמדה השטחית,
 היא היא שמגברת את המחלה הזאת של צרות המחשבה.
 ובכל כוח צריכים אנחנו להיגאל ממנה,
 כדי לפדות את נשמתנו מלחץ המצרים שלה,
 לפדות אותה ממצרים, מבית עבדים.

(שמונה קבצים, ז, קצד)

אפשר לקרוא לילד בשמו. הלימוד התכוף, הלימוד התדירי, ההתמדה השטחית, הן מה שנקרא בעולם הלמדני "לימוד בקיאות". יש פיתוי גדול בלימוד שכזה, שבו קל לאגור, למדוד ולכמת. התנועה המהירה מנתון לנתון, מידע לידע נוסף, נותנת תחושה של התקדמות מתמדת, ללא עמל מלאָה וללא שקיעה מפרכת בעומקם של דברים. אבל ההרגל של הלימוד הבקיאותי הוא שותף למעשה ביצירת המחנק הנשמתי של הלומד. המנוע של הלימוד, אצל כל הוגה המחפש פשר ומגע עמוק בלימודו, הוא הלימוד העיוני, החיפוש אחר מרחב מחשבתי, עומק, תהליכים של יצירה, גילוי אישי. המרדף הבקיאותי הוא כמעט בריחה מן המקום הזה, הוא מסמם ומטשטש את האדם הלומד באשליה שהוא עמד על עיקרם של דברים, אך בפועל הוא עוצר את התהליך באיכו ולא מאפשר ללידה הפנימית להתרחש.

במחלה צריך להיאבק, ואם נדייק – יש להיאבק בשורשיה. כדי לגאול את הנשמה ממצריה עלינו לפתוח לה מחדש את הצינור למרחב המחשבתי. יש להכיר בכך שעם כל מה שנתמיד לאורך ימים ושנים ברכישת ידע, עדיין נשמתנו תהיה לחוצה במצריה, בבית עבדים. ייתכן שהניסיון לעצור את המרוץ הלמדני ידרוש מאמץ וכוח רב, שינויי הרגל ותפיסה, אומץ לנוח ולשקוט ולעמוד מול עצמנו ולגעת בעומק שבתוכנו – אך אין ברירה. זו הרי הנקודה שתכריע את עולמנו הרוחני, משעבוד לגאולה.

לפעמים ישנה התמדה כזאת,
 המאבדת את כל הונו הרוחני של המתמיד,
 ובטלה כזאת,
 הממלאה את כל עולמו של אדם קדושה וגבורה,
 סוד הדומייה.

(שמונה קבצים, א, תמה)

שאלות למחשבה ולדיון:

- האם התיאור של לימוד מעמיק כזה נכון לכל תחום וסגנון בלימוד? או שלדברים הללו יש השלכה גם ביחס לבחירת תחום לימוד ושיטת לימוד?
- לאור התיאור הזה, האם יש ערך חיובי ללימוד הבקיאותי? אם כן, כיצד הוא מתבטא?